

Luka Tomašević

TEOLOGIJA I MORALNOST NEDJELJE
PREMA NOVIJIM DOKUMENTIMA CRKVE

Theology and morality of sunday according to recent Church documents

UDK:263.4/5

Pregledni članak

Primljeno: 12/2003.

Sažetak

*U zadnjem desetljeću Katolička Crkva je preispitivala svoju teologiju i moralnost nedjelje ili Dana Gospodnjega. Značajno je što o tome govore noviji dokumenti kao što su Katekizam Katoličke Crkve,¹ apostolsko pismo Ivana Pavla II. *Dies Domini*² i Pismo hrvatskih biskupa *Dan Gospodnji u Hrvata*.³ U ovom prilogu autor nastoji istaknuti glavne naglaske crkvenog učiteljstva o teologiji i moralnosti nedjelje.*

Razmišljanje započinje o značenju i slavlju subote. Subota je prvotno shvaćena kao dan saveza, potom kao dan sjećanja na velebna Božja djela u povijesti spasenja. Kršćanska nedjelja ne potječe od subote, već je subota samo njezina slika. Nedjelja je dan Gospodnji, dan Kristova uskrsnuća, dan sunca, za kršćane naš dan. Ona ima značenje proslave Kristova uskrsnuća, euharistijskog susreta i značenje buduće slave. Stoga je to kršćanski dan radosti.

Kao takva ona sa sobom nosi svoju moralnost koja proizlazi iz susreta s Kristom. Ona je i dan kršćanske radosti i odmora, odnosno vremena koje treba posvetiti ne samo na proslavu Boga, već i za susretanje i pomaganje ljudima, osobito nemoćnima i bolesnima.

Katekizam nedjeljnu moralnost stavlja pod treću Božju zapovijed koja ovako glasi: "Spomeni se da svetkuješ dan subotnji. Šest dana radi i obavljaj sav svoj posao. A sedmoga je dana subota, počinak posvećen Gospodinu, Bogu tvojemu. Tada nikakva posla

¹ HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Katekizam Katoličke Crkve*, Glas Koncila, Zagreb 1994.

² IVAN PAVAO II., *Dies domini* (31. 5.1998.) - *Dan Gospodnji*, Kršćanska sadašnjost, Dokumenti 119., Zagreb 1999.

³ www.hbk.hr/nedjelja_poruka.htm.

nemoj raditi” (Izl 20,8-10). Potom katekizam donosi Kristove riječi: “Subota je stvorena radi čovjeka, a ne čovjek radi subote. Sin Čovječji gospodar je subote” (Mk 2,27-28). Na taj način Katekizam treću zapovijed čita teološki i kristološki. Kao da veli kako se samo takvim čitanjem može shvatiti njezino pravo značenje.

Ključne riječi: nedjelja, dan Gospodnji, Crkva, subota, moralnost, euharistija.

Dan subotnji

Katekizam jasno povezuje kršćansku nedjelju uz starozavjetnu subotu. Time bi se lako moglo upasti u napast da shvatimo kako je kršćanska nedjelja samo neka podvrsta ili produženje subote. No Katekizam jasno razdvaja nastanak subote od nastanka kršćanske nedjelje. Nedjelja se ne rađa od subote, već je subota samo njezina slika.

Subota je prvotno dan *saveza* između Boga i Izraela. Uz savez je usko povezana, iz saveza se rađa i savezom je naređena. Ona je “znak vječnog saveza” (br. 2171). Na taj način subota postaje sveta ukoliko je dio i naredba svetog saveza, saveza po kojem Izrael pripada Bogu: ”Subota je za Gospodina; sveto je pridržana na hvalu Boga, njegova stvoriteljskog djela i njegovih spasiteljskih čina u prilog Izraela” (br.2171). Naime, Bog je, prema knjizi Postanka, dovršio svoje djelo stvaranja, te *blagoslovio i posvetio* sedmi dan, a u taj dan je i počinio od svoga djela (usp. Post 2,3-4). Bog je stvorio i ljude na svoju sliku ne samo po razumu, slobodnoj volji i duši koji nadvisuju materijalni svijet, već i zato što poput Boga mogu postojati za druge, biti otvoreni za zajedništvo – bračno, obiteljsko, nacionalno i općeljudsko. Stoga ljudi kao razumna bića i trebaju slaviti svoga Stvoritelja te prekidati svoje svagdanje poslove kako bi imali vremena jedni za druge. Bez takva svetkovanja ljudi se dehumaniziraju, udaljavaju od svoga Stvoritelja i jedni od drugih. Ta odredba o svetkovanju jednog dana u tjednu pokazuje da je čovjek bitno društveno biće, da nije sretan ako se zatvori sam u sebe, ako nije otvoren Bogu, bližnjemu i stvorenjima.

Treća zapovijed, pak, subotu ističe kao *dan sjećanja* na sva Božja dobročinstva. A “sjećati” ih se u subotu znači iznova ih uprisutnjivati u bogoslužju, u razmišljanju, u molitvi i odmoru od uobičajenih poslova. Božji blagoslov sedmog dana znači dar zajednici vjernika, ali i svim ljudima jer su svi potrebni odmora, prijateljstva, svečanosti i igre.

I knjiga Ponovljenog zakona (Pnz 5,15) govori o svetkovanju i subotnjem poćinku. Ona oćituje iskustvo babilonskog sužanjstva u

kojem su Izraelci sačuvali svoj identitet upravo slušajući riječ Božju koju su im naviještali proroci. Značajno je i liturgijsko slavljenje subote kao spomena na izbavljenje iz egipatskog ropstva, događaja koji je postao bitan za Izraela. Zato religiozno i društveno slavljenje subote izražava svijest naroda o vlastitom pozivu i poslanju. Subota je spomendan izlaska i oslobođenja, ona je stožer zajednice vjernika, a kao dan odmora ona je i temelj društva. Stoga je etički naglasak više stavljen na *poslušnost* negoli na samo izvršavanje.

Za vrijeme progonstva se još više razvija zahtjev za svetkovanjem i opsluživanjem subote, zahtjev koji se nipošto ne smije oskvrnuti kako čitamo u knjizi Makabejaca. Zanimljivo je da će to rigorozno opsluživanje subote postati i jedan od uzroka sukoba između Krista i farizeja. U Isusovo vrijeme bila je među Židovima Palestine veoma živa rasprava o vanjskom svetkovanju subote, posebice rasprava o nužnim djelima koja se subotom smiju obavljati a da se ne prekrši odredba o počinku. Stoga su farizeji, koji su zastupali legalističko obdržavanje Zakona, prigovarali Isusu i učenicima da krše subotu i samim trganjem klasja (usp. Mk 2,24), a Isusu su zamjerali čak i dobra djela učinjena u subotu (usp. Mk,1-6; Mt 12,9-14; Lk 6,6-11; 13,10-17; Iv 5,1-18, 9,1-41). Svojim odgovorom da je “subota stvorena radi čovjeka, a ne čovjek radi subote” (Mk 2,27) Isus je sazeo svoj stav o suboti i o svim ljudskim zakonima naglašavajući ljudsko dostojanstvo i ljudsku odgovornost.

On je subotu poštivao i odlazio subotom u Hram ili u sinagogu jer je tako poštivao Boga i njegovo djelo spasenja, ali se i osloboditeljski odnosio prema zakonima koji zarobljavaju čovjeka. Pomoći čovjeku subotom, spašavati ga, nikako ne znači kršiti propis o počinku nego ispunjavati ga u njegovu izvornom smislu (usp. Lk 6,9).

Takav Isusov stav je omogućio starješinama Crkve da se osjete slobodnima premjestiti starozavjetnu odredbu o tjednom počinku sa subote na prvi dan u tjednu, tj. na dan Kristova uskrsnuća, premda su apostoli i prvi kršćani poštivali i subotu (usp. Dj 13,14-15;; 16,13). No, apostoli i ostali vjernici prve jeruzalemske zajednice u svojim su se kućama sastajali “u prvi dan u tjednu” na “lomljenje kruha” (Dj 2,46;20,7-12), što jasno ukazuje da je to početak nove svetkovine, svetkovine “dana Gospodnjega”.

Dan Gospodnji

Sva četiri evanđelja se slažu da su “u prvi dan u tjednu” pobožne žene našle prazan Isusov grob i da su dobile poruku i vijest da ne traže Živoga među mrtvima. To naglašava i katekizam

i poziva se na sva četiri evanđelja, ali činjenici uskrsnuća odmah daje i teološko tumačenje: “Kao dan Kristova uskrsnuća, ‘prvi dan’, doziva u pamet prvo stvorenje, a kao ‘osmi dan’, koji slijedi po suboti, označuje novo stvaranje, započeto Kristovim uskrsnućem. Za kršćane je postao prvi među svim danima, blagdan nad blagdanima, dan Gospodnji, nedjelja” (br.2174). Katekizam se poziva i na sv. Justina⁴ koji taj dan naziva “dan sunca” (dies solis) i koji označava dan Kristovog uskrsnuća, tj. dan kada se slavi Uskrsli Krist, i čitavo njegovo otkupiteljsko djelo. Po Katekizmu “svetkovanje nedjelje ostvaruje čudoredni propis koji je po naravi upisan u čovječje srce, tj. “Bogu iskazivati vanjsko, vidljivo, javno i redovito štovanje u spomen njegovoj općoj dobrohotnosti prema ljudima”.⁵ To je i “dovršenje čudorednog propisa Starog saveza, od kojega preuzimlje ritam i duh slaveći svaki tjedan Stvoritelja i Otkupitelja svoga naroda” (br.2176).

Već od prvih stoljeća kršćani slave taj dan kao “svoj dan” kako ga je nazvao i sv. Jeronim (naš dan) koji se razlikuje od židovskih svetačkih dana jer je to “dies solis”, dan Kristova uskrsnuća.

Sv. Augustin na posljednjoj stranici svojega velebnog djela *De Civitate Dei* ovako piše: “Taj sedmi dan će biti naša subota čiji svršetak neće više biti jedna večer već jedna nedjelja kao osmi dan koji je posvećen Kristovu Uskrsnuću. On označava odmor ne samo duha već i tijela. Tamo ćemo biti slobodni i gledat ćemo; gledat ćemo i ljubiti ćemo; ljubiti ćemo i hvaliti ćemo. Eto što će biti na svršetku bez svršetka. A koji bi mogao biti naš cilj ako ne da stignemo u kraljevstvo bez konca?”⁶

Na drugom mjestu Augustin nedjelju nazivlje *sacramentum Paschae*.⁷ Samo u toj perspektivi se i može shvatiti teološka dubina i moralna težina što je nedjelji daje II. vat. koncil: “Crkva svetkuje vazmeno otajstvo svakog osmog dana, koji se s pravom naziva danom Gospodnjim ili nedjeljom. To biva prema apostolskoj predaji koja potječe od samog dana uskrsnuća Kristova. Tog su se dana vjernici dužni sastati zajedno, da slušaju Božju riječ i da sudjelujući kod euharistije obave spomen-čin muke, uskrsnuća i proslave Gospodina Isusa te da zahvaljuju Bogu koji ih “uskrsnućem Isusa Krista od mrtvih nanovo rodi za živu nadu” (1 Pt 1, 3). Stoga je nedjelja prvotan blagdan koji se ima predlagati i uporno preporučivati vjerničkoj pobožnosti, da bude i dan radosti i počinka od posla. Neka joj se druga slavlja, osim doista najznačajnijih, ne

⁴ *Apologiae*, 1,67.

⁵ Cit. sv. TOMA, *Summa theologiae.*, II-II., 122,4.

⁶ Sv. AUGUSTIN, *De civitate Dei*, 1. 22, c.30.

⁷ In Joann. XX., 2; Epist. 55.

pretpostavljaju, jer je ona temelj i jezgra čitave liturgijske godine” (SC 106).

U svom apostolskom pismu za Jubilej 2000. godine papa Ivan Pavao II. naglašava da je taj dan u povijesti Crkve uvijek bio posebno čašćen zbog svoje tijesne povezanosti sa samom srži kršćanskog otajstva – on je tjedni spomen Kristova uskrsnuća. Nedjelja je tjedni Vazam, dan u kojemu se slavi Kristova pobjeda nad grijehom i smrću i početak novoga stvaranja. To je i dan kada se u klanjanju sa zahvalnošću spominjemo prvog dana svijeta. Istodobno, to je dan koji se drži predoznačenjem “posljednjeg dana” kada će Krist doći u slavi i kada će biti dovršen “novi svijet”. Današnji svijet traži isključivo djelotvornost i produktivnost, traži afirmaciju na ekonomskom polju, a mnogima je rad postao monoton tako da se rodila želja za slobodnim danima i razonodama. Zbog toga se traže izleti i ugodnosti za kraj tjedna. Tako se u današnjem svijetu nedjelja podupire zbog društvenih i gospodarskih okolnosti što je utjecalo i na korjenitu promjenu kolektivnog ponašanja u nedjeljne blagdane. Pod tim “ozračjem novih prilika i pitanja koja iz njih slijede” Papi se učinilo “nužnim kao nikada ranije ponovno oživjeti duboke doktrinalne razloge koji stoje u korijenu crkvene zapovijedi, kako bi svim vjernicima postala jasnom nezamjenljiva vrijednost nedjelje u kršćanskom životu”. (D.D, 6).

Apostolsko pismo “Dies Domini” jasno iznosi doktrinalne razloge svetkovanja nedjelje i govori o pet dimenzija nedjelje. Ona je Dan Gospodnji u kojem Bogu zahvaljujemo za stvaranje. Ona jasno ukazuje na Krista i na njegovo spasenje čovječanstva po smrti i uskrsnuću. Stoga je to *Kristov dan, Dan Gospodina Uskrsloga i dan dara Duha Svetoga*. Nedjelja je i Dan Crkve kao naroda Božjega kojega je Uskrsli sabrao kada se ona okuplja na euharistijsko zajedništvo što predstavlja samo srce nedjelje. Kao takva, ona je dan čovjeka, dan radosti, odmora i solidarnosti. Nedjelja kao dan nad danima kršćane upućuje i na eshatološku dimenziju te je ona *dan nad danima, iskonsko slavlje i objaviteljica smisla vremena*.

Naglasivši sve te istine i dimenzije nedjelje, naši biskupi u svojoj poslanici daju i našu hrvatsku povijesnu dimenziju nedjelje:” Otkako je hrvatski narod primio kršćanstvo, s osobitim poštovanjem prihvatio je i nedjelju kao “Dan Gospodnji”. Slavljenje nedjelje bilo je znak njegove vjernosti Bogu i Crkvi. Sudjelovanje u nedjeljnoj misi stvaralo je, više nego išta drugo kroz našu dugu povijest, duhovni identitet našeg naroda. Kršćanska je nedjelja oblikovala našeg vjernika, vodila njegov duh, popravljala njegovo životno ponašanje, dizala ga iz padova i klonuća. Nedjelja je bila dan pouke o bitnim istinama kršćanske vjere. Ona je bila i u socijalnom smislu važan dan, napose kao dan zaštite maloga

čovjeka od naporna rada, jer je u početku izjednačavala sve ljude. Zakon "nerada" u Dan Gospodnji bio je tako važan, da je i sam nazvan "ne-djelja-ne djelati". Ona je bila "dan radosti", dan susreta i razgovora, pohađanja rodbine i prijatelja. Nedjelja je bila prigoda i nadahnuće za stvaranje narodnog bogatstva u narodnim nošnjama, običajima i pjesmama".

I kod nas se osjetio "udar industrijskog i tehničkog društva", dok su urbanizacija i industrijalizacija "uzdrmale stari poredak i dovele u pitanje smisao "sakralnog" opravdanja mnogih religioznih postupaka". Sve je i kod nas postalo podložno proizvodnji, promidžba stvara lažne potrebe. Tako je oštećeno i shvaćanje nedjelje kao kršćanskog blagdana. Tomu je kumovao i bivši politički poredak koji je nekim kategorijama građana (prosvjetni djelatnici, vojnici, policija, državni činovnici, i dr.) branio pohađanje nedjeljne mise. Stoga biskupi konstatiraju da "za mnoge vjernike i u našem narodu nedjelja nema više ono značenje i onu duhovnu snagu koju je imala tijekom naše povijesti". Tako se, prema mišljenju biskupa "stječe dojam, da se u naše vrijeme stvara novo shvaćanje nedjelje, utemeljeno na sekulariziranom svjetonazoru koji je stran kršćanskom shvaćanju nedjelje. Blagdan se često pretvara u bijeg od jednolične svakodnevnice i životne napetosti koje se liječe sportom, izletima, turizmom, trgovinom, no sve to redovito prelazi u dosadnu rasonodu koja frustrira". Tako se nedjelja pretvorila u "week-end", a ne u blagdan. Stoga biskupi i pozivaju vjernike da dobro razmisle o svim tim tendencijama koje iskrivljuju pravo značenje nedjelje i da joj vrate iskonsko blagdansko i kršćansko značenje.

Nedjeljna moralnost

Nedjeljni moralni zahtjev izvire iz njezina teološkog sadržaja: ako je dan Gospodnji *sacramentum Paschae*, ako je Euharistija *sjećanje i predstavljanje* smrti-uskrsnuća-slave uskrslog Krista, onda prvi i osnovni, ako li ne i jedini, kršćanski moralni zahtjev mora biti *sudjelovanje u euharistijskom slavlju* (KKC, br. 2177-2179).

U nedjeljnoj Euharistiji susret s Uskrslim događa se po sudjelovanju kod stola Božje Riječi i kod stola Kruha života. Prvi pruža razumijevanje povijesti spasenja, osobito vazmenog otajstva u koje je sam Krist uveo učenike. Onaj koji zajednici govori je Uskrsli koji je u svojoj Crkvi nazočan "kada se čita Sveto pismo" (SC 7). Liturgijsko naviještanje Božje Riječi nije samo razmišljanje ili kateheza, već je to više dijalog Boga sa svojim narodom (D.D., 43).

Kod stola Kruha života ostvaruje se zbiljska, substancijalna i trajna nazočnost uskrsloga Gospodina spomen-činom njegove

muke, smrti i uskrsnuća. Po prilikama kruha i vina nad koje je zazvano izlijevanje Duha, Krist se prinosi Ocu istim činom žrtvenog predanja kojim se predao na križu i tako svoju žrtvu sjedinjuje sa žrtvom Crkve. Tako Kristova žrtva postaje i žrtva njegova Tijela. U euharistijskoj žrtvi poprimaju novu vrijednost i životi vjernika, njihova hvala, patnja, molitva, njihov rad (D.D. 43).

Nedjeljna zapovijed želi naglasiti da se kršćanski život nastavlja i poslije završene Euharistije. Primajući kruh života, vjernici su spremni suočiti se sa zadaćama koje ih čekaju u svakodnevnom životu. Euharistijsko slavlje se ne iscrpljuje u svetištu i ne završava na crkvenim vratima. Ta, i danas su kršćani pozvani da budu svjedoci uskrsnuća i da u svakodnevnom životu evangeliziraju i svjedoče. Kršćani od cijelog svog života trebaju učiniti dar, duhovnu žrtvu koja će se svidjeti Bogu (Usp. Rim 12,1).

Katekizam jasno podvlači to iskonsko značenje nedjeljne zapovijedi jer je to i "zakon Gospodnji" te citira Zakonik kanonskoga prava: "Nedjeljom i drugim zapovjednim blagdanima vjernici su obvezni sudjelovati u misi" (kan. 1247). Potom nastavlja citirajući sljedeći kanon: "Zapovijedi sudjelovanja u misi udovoljava onaj tko ili na sam blagdan ili uvečer prethodnog dana prisustvuje misi gdje god se ona slavi po katoličkom obredu" (kan. 1248).

Katekizam se ne obazire na neke diskusije o težini nedjeljnog propisa koje su se vodile u pokoncilsko vrijeme i naglašava da je to "teška" dužnost za svakog vjernika što se motivira i teološki: "Nedjeljna Euharistija utemeljuje i učvršćuje cjelokupno kršćansko djelovanje. Zato su vjernici dužni sudjelovati u Euharistiji u zapovjedne dane, osim ako su opravdani ozbiljnim razlogom (npr. bolest, skrb za dojenčad, ili su od svoga župnika dobili oprost). Oni koji hotimice ne izvrše tu obvezu čine teški grijeh" (br.2181).

Ta crkvena zapovijed ima svoju logiku u dubokom značenju nedjelje i "milosti" koju izražava i štiti. Kršćanin, premda ostaje slobodan u svome djelovanju i odabiru, mora biti svjestan jedinstvenog duhovnog bogatstva što mu ga donosi i daje Euharistija. Samo u tom kontekstu se može shvatiti "težina" ove zapovijedi i "težina" njezina ne poštivanja.

Dies Domini o Euharistiji govori kao "o istinskoj duši nedjelje" i naglašava da je posve razumljivo zašto već od prvih stoljeća "pastiri nisu prestajali podsjećati svoje vjernike na *nužnost sudjelovanja na liturgijskom sastanku*, pozivajući se na apostolski nauk.⁸ Bilo je vremena u Crkvi kada se zbog toga prihvaćalo mučeništvo⁹ ali

---

⁸ *Didascalia Apostolorum*, II.,59,2-3.

⁹ Dioklecijanovi progoni, PL 8, 707.709-710.

i vremena kada je “opadalo uzorno nastojanje oko ispunjenja te obveze”. No, bilo je i “neustrašivosti kojom su svećenici i vjernici u brojnim prilikama opasnosti i ograničenja vjerskih sloboda bili poslušni toj obvezi” (br. 46).

To je “obveza savjesti utemeljena na unutarnjem zahtjevu” što se tako snažno osjećalo u prvoj Crkvi. Tek “zbog mlakosti i nemara pojedinaca” Crkva je morala izričito propisati obvezu sudjelovanja u nedjeljnoj euharistiji. Propisana moralna dužnost je postala 1917. propisom Zakonika kanonskog prava (kan 1248), što potvrđuje i današnji Zakonik (kan 1247). Taj zakon treba shvatiti kao “ozbiljnu obvezu” i “teški je grijeh” ako se hotimice ne izvrši naglašava Katekizam i Dies Domini.

Katekizam se poziva na sadržaj euharistijskog slavlja danog u br. 1322-1405. Tek u potpunom sadržaju Euharistije ova zapovijed dobiva svoju teološko-moralnu težinu i po njemu nedjelja ima “nedjeljni moralni život”.

Za moralno i pastoralno razmišljanje važna je već citirana formula: “Nedjeljna Euharistija utemeljuje i učvršćuje cjelokupno kršćansko djelovanje” (br. 2181). Iz toga se čita jasna euharistijska “usredotočenost” i “izaravanje” tako važno za nedjeljni moralni život. “Usredotočenost” se vidi u “sudjelovanju u Euharistiji”, što potpuno odgovara svim sadržajima i značenjima Euharistije. Ta, kršćani su pozvani da se “sastanu u zajednicu” (tako pokazuju da su Crkva) da “slušaju Božju Riječ” (sama Riječ stvara zajednicu vjernika) i da “sudjeluju u euharistijskoj žrtvi” koja najpotpunije ostvaruje Kristov pashalni misterij (tako ulaze u jedinstvo s Uskrslim) i to kao izražaj primljenog krštenja. U toj perspektivi Katekizam i inzistira na *osnovnoj crkvenoj dimenziji* nedjeljnog moralnog života. Ta dimenzija uključuje više odnosa: mjesto, način i vrijeme sudjelovanja.

Mjesto sudjelovanja u Euharistiji je određeno prema župnoj pripadnosti (kan. 1247). Župa “je mjesto u kojem se svi vjernici mogu skupiti za nedjeljno slavlje Euharistije. Župa uvodi kršćanski puk u redovito oblikovani liturgijski život, sabire ga na to slavlje; uči ga spasonosnoj Kristovoj nauci; po dobrim i bratskim djelima u djelo provodi ljubav Gospodnju” (br.2179). Očito da se nedjeljna dužnost može zadovoljiti i u nekoj drugoj crkvi, ali redovito mjesto ostaje župna crkva i zajednica.

Način sudjelovanja je *zajednički* što Katekizam opravdava bogatim teološkim razlozima: “Sudjelovanje u zajedničkom euharistijskom slavlju dana Gospodnjega svjedočanstvo je pripadnosti i vjernosti Kristu i njegovoj Crkvi. Vjernici tako svjedoče svoje zajedništvo u vjeri i ljubavi. Istovremeno svjedoče

Božju svetost i svoju nadu u spasenje. Jedni druge učvršćuju uz potporu Duha Svetoga” (br. 2182).

Da bi se ostvarilo zajedničko sudjelovanje nužna je onda tjelesna ili fizička prisutnost koja ima svoje duboke motive: Krist nam je svojim Utjelovljenjem postao blizak, potom još bliži svojom stvarnom prisutnošću u Euharistiji, a naše tijelo je nužno da bismo bili prisutni i da bismo čitavim bićem mogli slaviti Gospodina. Bez tjelesne prisutnosti nikada nema pravog zajedništva.

S druge strane samo zajedničko sudjelovanje zahtijeva i *osobno* sudjelovanje koje pretpostavlja *intenzivno i aktivno unutarne sudjelovanje*. Nije više riječ o *minimalnom* sudjelovanju što ga je razvijala kazuistička moralka, već o najvećem mogućem sudjelovanju kako i slijedi iz dubinskog značenja Euharistije: “Crkva zato svom brigom nastoji oko toga da vjernici ne bi prisustvovali tom otajstvu vjere kao tuđinci ili nijemi gledaoci, nego da ga kroz obrede i molitve dobro razumiju, pa da svjesno, pobožno i djelatno sudjeluju u svetom činu; da se poučavaju Božjom riječi, krijepe blagovanjem Gospodnjeg tijela, zahvaljuju Bogu, pa da se – prikazujući neokaljanu žrtvu, ne samo rukama svećenika nego zajedno s njim – nauče prinostiti sami sebe, i da se tako po Kristu posredniku iz dana u dan usavršavaju u jedinstvu s Bogom i među sobom, da napokon Bog bude sve u svemu” (SC 48). Ivan Pavao II. je još izričitiiji: “Vjernici ipak moraju biti svjesni da, snagom zajedničkoga svećeništva koje su primili na krštenju ‘sudjeluju u prinošenju Euharistije’. Unatoč različitim zadaćama oni ‘prinose Bogu božansku žrtvu i sebe s njom. Tako svi, bilo prinostom bilo svetom pričešću, izvršuju svoj dio u liturgijskom činu, crpeći iz toga svjetlo i snagu da svoje krsno svećeništvo žive svjedočanstvom svetoga života” (D.D., br.51).

Vrijeme zadovoljenja nedjeljne zapovijedi je, po Katekizmu, “na sam blagdan ili uvečer prethodnog dana”, kako propisuje i kanononski zakonik (kan. 1248).

Katekizam, dakle, ne govori o dužnosti sudjelovanja u Euharistiji nekim drugim danom ako je vjernicima bilo nemoguće sudjelovanje nedjeljom i blagdanom.

Nedjeljna radost

Za razliku od Katekizma koji ne stavlja naglasak na kršćansku nedjeljnu radost, *Dies Domini* to jasno ističe i radosti posvećuje četiri broja. Radost, odmor i solidarnost, prema Ivanu Pavlu II. obilježavaju nedjelju kao dan “čovjekov”.

Papa uzima citat iz maronitske liturgije o radosti Neba i zemlje: “Blagoslovljen Onaj koji je uzdigao veliki dan nedjelje iznad svih dana. Nebo i zemlja, anđeli i ljudi prepuštaju se radosti” (br.55). Nedjeljna radost podsjeća na radost prvih učenika prigodom prvog susreta poslije uskrsnuća: “I obradovaše se učenici vidjevši Gospodina” (Iv 20,20). Od najranijih vremena kršćani su živjeli nedjeljnu radost, čak i prije negoli je prema građanskom kalendaru postala danom počinka. Ona je za kršćane bila dan radosti jer je toga dana uskrsnuo Gospodin: “Prvoga dana u tjednu, budite svi radosni”, preporuča već Didascalía Apostolum.

Ta radost se nikako ne smije “pomiješati s plitkim osjećajima zadovoljstva i užitka, koji tek trenutačno opijaju osjećajnost i čuvstvenost, ostavljajući nakon toga srce u nezadovoljstvu ili čak u gorčini” (D.D. 57). Kršćanska je radost dugotrajna i utješna i ona može izdržati čak i u tamnoj noći bola. “Ipak, ne postoji nikakvo suprotstavljanje između kršćanske radosti i pravih ljudskih radosti. Štoviše, ove su posljednje uzvisivane i one nalaze svoj krajnji smisao upravo u radosti proslavljenoga Krista” (D.D. 58). Kršćanska radost je “krepost koju treba gajiti” i ona je prema papi Pavlu VI. “u biti duhovno sudjelovanje u neistraživoj božanskoj i ljudskoj radosti koja je u srcu proslavljenoga Krista”.¹⁰ I sudjelovanje u gozbi Kristovoj u nedjelju treba biti “dostojanstveno i radosno” kada “raspeti i proslavljeni Krist dolazi među svoje učenike da ih sve povede sa sobom u obnovu svoga uskrsnuća. To je ovdje na zemlji, vrhunac saveza ljubavi, između Boga i njegova naroda.” Stoga je “kršćanska nedjelja istinsko blagdanovanje” (D.D. 58).

Nedjeljni odmor

Poznata je duga povijest i motivacija nedjeljnog počinka ili odmora. Tek u IV. stoljeću nedjelja je postala dan počinka za građane, suce i udruženja različitih zanata.

Katekizam se poziva na Božju zapovijed (Post 2,2) jer je potrebno da se u čovjekovu životu izmjenjuju rad i počinak. Počinak je ‘svet’, budući da za čovjeka predstavlja uvjet kako bi se izvukao iz kruga zemaljskih obveza koje ponekad previše upija u sebe i kako bi obnovio svijest da je sve djelo Božje (usp. D.D. 65).

Povijesni razvoj i kazuistički moral previše su individualizirali nedjeljni počinak tako da se više govorilo o poslovima koji su bili zabranjeni tog dana. Tako se u kazuističkom moralu razvila podjela

¹⁰ Ap. Pobudnica *Gaudete in Domino* (9.5.1975.) II, AAS 67 (1975.), str. 295.

poslova na: *opera servilia* (robovski ili poslije težački i fizički poslovi) koji su bili zabranjeni; *opera liberalia* (intelektualni poslovi) koji su obuhvaćali duhovne moći i mogli su se raditi i *opera communa* kao što je igra i sport i koji su bili dozvoljeni. Iz toga se očito vidi podcjenjivanje fizičkog rada što je u kršćanstvo ušlo iz helenističke kulture.

Današnje nove vrste poslova prisilile su i moraliste da počnu drukčije razmišljati o nedjeljnom počinku i da usmjere svoja razmišljanja prema društvenom životu našega vremena. Već je Leon XIII. u svojoj enciklici *Rerum Novarum* preporučio da se treba uzdržati od redovitih svakodnevnih poslova, što je ponovio i Ivan XXIII. u svojoj enciklici *Mater et Magistra*. Bilo je tako i govora o uzdržavanju od redovitih poslova koji služe uzdržavanju, potom da li je riječ o zaradi i interesu ili ne, kao i o tome da se ne dadne sablazan.

Katekizam dan odmora usmjerava ne samo osobno već i društveno: "Ustanova dana Gospodnjeg pridonosi da "svi imaju dovoljno odmora i slobodna vremena za obiteljski, kulturni, društveni i vjerski život" (br. 2184). "U nedjelje i ostale zapovjedne blagdane neka se vjernici uzdrže od onih djela i poslova koji priječe iskazivanje štovanja Boga, radost vlastitu danu Gospodnjem ili potrebit odmor duše i tijela" (br. 2185). Društvena i dinamička usmjerenost nedjelje čita se u Katekizmu kao zahtjev da se taj dan posveti "dobrim djelima i smjernim uslugama koje trebaju bolesnici, nemoćni, stari. Kršćani će posvetiti nedjelju također darujući obitelj i rodbinu svojim vremenom i iskazujući im pažnju koju im teško mogu iskazivati u ostale dane tjedna" (br.2186). Društvena se dimenzija vidi i u tome što dan Gospodnji "traži ozbiljno zajedničko zalaganje. Svaki kršćanin mora izbjegavati da drugima, bez nužde, nameće ono što bi im priječilo da održavaju dan Gospodnji"...Pazit će da "izbjegavaju izgrede i nasilja koji se kadkada događaju prilikom masovnih zabava" (br. 2187).

Nedjelja je i prilika vjernicima da vrše djela milosrđa, ljubavi i apostolata. Nedjeljna Euharistija i počinak ne samo da ne odvrćaju, već obvezuju vjernike "na sva djela ljubavi, pobožnosti i apostolata, kojima će kršćani zaista pokazati da nisu od ovoga svijeta, ali da su ipak svjetlo svijeta, i da slave Oca pred ljudima" (D.D. 69). Nedjeljom se kršćani trebaju osvrnuti oko sebe i vidjeti ima li u njihovoj blizini bolesnih, starijih, djece, useljenika koji upravo nedjeljom postaju izrazitije svjesni svoje boli i samoće te za njih nešto učiniti: dati jesti, posjetiti, s njima se solidarizirati. "Prisutnost Uskrsloga među kršćanima postaje pozivom na solidarnost, na hitnost unutarnje obnove, poticaj na mijenjanje struktura grijeha u koje su zarobljeni

pojedinci, zajednice, a nerijetko i cijeli narodi. Stoga vjernici moraju slijediti Onoga koji je došao “biti blagovjesnikom siromasima, proglasiti sužnjima oslobođenje, vid slijepima, na slobodu pustiti potlačene, proglasiti godinu milosti Gospodnje” (Lk 4, 18-19). Kršćanin posebice nedjeljom po uzoru i sjećanju na Krista vrši djela ljubavi i donosi mir svojoj braći i sestrama (D.D. 73).

Teološko razmišljanje o “nedjeljnom počinku” je usko povezano, dakle, uz pridjev “nedjeljni”. Naime, nije riječ o bilo kakvom odmoru niti o pukom “uzdržavanju od posla” već o odmoru koji je tipičan za dan Gospodnji. To zahtijeva od kršćana da preko nedjeljnog odmora nedjelji osiguraju neke vrednote ili ljudska i humanizirajuća dobra. U tom smislu Katekizam i citira *Gaudium et spes* (br. 67): Ustanova dana Gospodnjeg pridonosi da “svi imaju dovoljno odmora i slobodna vremena za obiteljski, kulturni, društveni i vjerski život”. U tome se i sastoji *posebnost kršćanskog nedjeljnog odmora*. Tako dan odmora nije cilj već sredstvo jer je usmjeren na zaštitu i promicanje ljudskih vrednota, na sudjelovanje u euharistijskom slavlju i u molitvi.

Iz svega se onda vidi i rizik koji kršćani imaju kada je riječ o nedjeljnom odmoru: mogu odmor održavati samo “fizički”, ali ne i “duhovno” jer taj odmor nije *nerad* već aktivnost dana Gospodnjeg. I sam Bog je sedmog dana otpočnuo, ali njegov odmor ne niječe njegovo djelovanje. Posveta dana Gospodnjeg odmorom zapravo znači veliku religioznu aktivnost koja mora biti ukorijenjena u internom kršćanskom životu i koja mora biti vidljiva kroz sudjelovanje u Euharistiji: “Nedjelja je vrijeme pogodno za razmišljanje, šutnju, učenje i razmatranje, što pogoduje rastu nutarnjeg i kršćanskog života” (KKC br. 2186).

THEOLOGY AND MORALITY OF SUNDAY ACCORDING TO RECENT CHURCH DOCUMENTS

Summary

In the last century the Catholic Church has re-examined its theology and morality of Sunday or the Lord's Day. It is relevant to note that this matter is discussed in the recent documents such as the Catechism of Catholic Church, John Paul's II Apostolic Letter *Dies Domini* and the Letter of Croatian Bishops *The Lord's Day with Croatians*. In this work the author is trying to point out the main stresses of church teaching on theology and morality of Sunday. The line of thought begins about the meaning and celebration

of Saturday. Originally Saturday was understood as the day of covenant, then as the day of recollection of magnificent acts of God in the history of salvation. Christian Sunday does not derive from Saturday, but Saturday is only an image of it. Sunday is the day of Lord, the day of Christ's resurrection, the day of sun, for Christians our day. Its meaning is the celebration of Christ's resurrection, eucharistic encounter and significance of future glory. For this reason, it is a Christian day of joy. As such, it takes along its morality that originates from the encounter with Christ. It is the day of Christian joy and relaxation, that is, the time that should be dedicated not only to celebration of God but to meeting with and helping to people, especially to the weak and sick. Catechism places the morality of Sunday under the third God's command that says: *Remember the Sabbath day and keep it holy. For six days you shall labour and do all your work, but the seventh day is a Sabbath for Yahweh your God. You shall do no work that day (Ex 20,8-10)*. Then the catechism brings Christ's words: *The Sabbath was made for man, not man for the Sabbath; so the Son of Man is master even of the Sabbath. (Mk 2,27-28)* In that way, Catechism reads the third command theologically and Christologically. As if it wanted to say that only by such reading one can understand its true meaning.

Key words: Sunday, the day of Lord, Church, Saturday, morality, the Eucharist